

УДК 639.3

DOI <https://doi.org/10.32782/wba.2025.1.11>

ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ТОВАРНОЇ ПРОДУКЦІЇ АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

*Лавринюк О. О. – к. с.-г. н., доцент,
Лісогурська Д. В. – к. с.-г. н., доцент,
Вербельчук Т. В. – к. с.-г. н., доцент,
Борщенко В. В. – д. с.-г. н., професор,
Поліський національний університет,
Oksana_lavren@ukr.net*

Стаття присвячена комплексному аналізу динаміки та сучасного стану виробництва товарної продукції аквакультури в Україні протягом 2020-2024 років. Актуальність дослідження зумовлена зростаючою роллю аквакультури у забезпеченні продовольчої безпеки та економічному розвитку країни, а також її стратегічним значенням у глобальному контексті.

Дослідження базується на аналізі кількісних показників та структурних змінах виробництва. Для збору та систематизації даних використано офіційні статистичні дані Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, наукові публікації та галузеві звіти. Застосовано статистичний та порівняльний аналіз.

Результати дослідження показують, що аквакультура в Україні характеризується гетерогенною структурою господарювання з домінуванням ставкового рибництва. За останній звітний рік спостерігається позитивна динаміка у виробництві продукції аквакультури: загальний обсяг виробництва зріс майже на 22 % і досяг 18621 тонни. Основним типом водойм для культивування гідробіонтів залишаються стави, де вирощено 18009 тонн товарної продукції.

Аналіз даних свідчить про прогресивний розвиток аквакультури, що відображається у збільшенні обсягів виробництва товарної риби на 3353 тонни у порівнянні з 2023 роком. Динаміка виробництва товарної продукції аквакультури протягом досліджуваного періоду характеризується варіативністю. Зафіксовано спад виробництва у 2022-2023 роках з подальшим зростанням у 2024 році. Лідерами у виробництві є короп та рослиноїдні види риб, проте вони також зазнали зниження обсягів у 2022-2023 роках з відновленням у 2024 році. Виробництво коропових та інших видів риб, таких як судак та щука, демонструє позитивну тенденцію, особливо у 2024 році. Обсяги виробництва сомових та осетрових залишаються відносно стабільними на низькому рівні.

Статистичні дані свідчать про потенціал розвитку аквакультури в Україні, але також вказують на наявність викликів. Для подальшого зростання галузі необхідно враховувати фактори, що впливають на динаміку виробництва, та розробляти ефективні стратегії розвитку.

Ключові слова: аквакультура, товарна продукція, рибництво, Україна, розвиток.

Постановка проблеми. Аквакультура в Україні є стратегічно важливим сектором економіки, що забезпечує населення цінними харчовими продуктами. Останні тенденції свідчать про зростання інтересу до аквакультури як перспективного напрямку розвитку агропромислового комплексу країни [1].

У глобальному масштабі аквакультура є динамічно зростаючим сектором тваринництва, що відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки. Її значення в контексті забезпечення людства продуктами харчування демонструє стабільну тенденцію до зростання [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні аквакультура посідає третю позицію за обсягами виробництва тваринного білка, поступаючись лише скотарству та птахівництву. Крім того, розвиток аквакультури має значний вплив на забезпечення зайнятості населення в сільській місцевості та прибережних регіонах [5, 8].

Постановка завдання. З огляду на зростаючу роль аквакультури у забезпеченні продовольчої безпеки та економічного розвитку, дане дослідження має на меті комплексно оцінити динаміку та стан виробництва товарної продукції аквакультури в Україні протягом 2020-2024 років.

Матеріал та методи. Дослідження було проведено шляхом використання кількісних показників виробництва, аналізу структурних змін та оцінку факторів впливу, таких як економічні умови, технологічні інновації, державна політика та екологічні фактори, через збір та систематизацію даних з офіційних джерел, наукових публікацій та галузевих звітів, а також застосування статистичного та порівняльного аналізу, з використанням офіційних статистичних даних Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм, наукових публікацій та галузевих звітів [2-4, 6].

Результати досліджень. Аквакультура в Україні характеризується гетерогенною структурою господарювання, кожна з форм якої відрізняється специфічними рисами та вносить диференційований вклад у загальний обсяг продукції. Традиційною та домінуючою формою є ставкове рибництво, що базується на культивуванні гідробіонтів у штучно створених водоймах. Даний метод дозволяє ефективно використовувати природні ресурси та забезпечує відносно низьку собівартість кінцевого продукту. Проте, ставкове рибництво є вразливим до метеорологічних факторів та демонструє обмежений потенціал для інтенсифікації виробничих процесів.

Садкове рибництво, що передбачає культивування гідробіонтів у спеціалізованих садках, розташованих у природних водоймах, має обмежене поширення в аквакультурі України. Даний метод дозволяє експлуатувати великі водні об'єкти, такі як водосховища та озера, для цілей аквакультури. Садкове рибництво є перспективним напрямом для розвитку аквакультури в регіонах з достатніми водними ресурсами.

У 2024 році в секторі аквакультури України було задіяно 3163 суб'єкти господарювання. За даними звітності, загальна кількість працівників у сфері аквакультури (з урахуванням повної, сезонної, часткової та тимчасової зайнятості) становить 5395 осіб, з них 1182 жінки [2].

За останній звітний рік спостерігається позитивна динаміка у виробництві продукції аквакультури: у 2024 році загальний обсяг виробництва зріс майже на 22 % порівняно з попереднім роком і досяг 18621 тонн (таблиця 1). Основним типом водойм для культивування гідробіонтів залишаються стави, де вирощено 18009 тонн товарної продукції, що становить значну частину загального обсягу. Виробництво у резервуарах та басейнах склало 315 тонн, в установках замкнутого водопостачання (УЗВ) – 181 тонн, а у садках – 116 тонн.

Таблиця 1. Вирощено товарної продукції аквакультури, тонн

Назва рибницьких потужностей	Роки					У середньому за 5 років
	2020	2021	2022	2023	2024	
у ставах	16550	14843,2	13467,3	14748	18009	15523,5
у садках	25,7	25,1	226,8	53,55	116	89,43
у басейнах	480,4	544,2	231,4	184,9	315	351,18
в акваріумах	131,7	715,3	53,4	281,6	0	236,4
в інших водних об'єктах	1380	753,9	651,2	0	181	593,22
Загалом	18567,8	16881,8	14630,1	15268	18621	16793,74

Аналіз даних свідчить про прогресивний розвиток аквакультури, що відображається у збільшенні обсягів виробництва товарної риби на 3353 тонни у порівнянні з 2023 роком. Домінуючим фактором у цьому зростанні виступає ставкове рибництво, яке забезпечило приріст у 3261 тонну (рисунок 1). Важливо відзначити, що дана тенденція до зростання перериває тривалий період зниження обсягів виробництва продукції аквакультури, що спостерігався протягом трьох попередніх років.

У ставкових господарствах України пріоритетними об'єктами комерційного вирощування є представники родини коропових, зокрема короп звичайний (*Cyprinus carpio*), товстолобик білий (*Hypophthalmichthys molitrix*) та амур білий (*Ctenopharyngodon idella*). Ці види характеризуються високою адаптивністю до умов штучних водойм, швидкими темпами росту та цінними харчовими якостями.

Крім того, культивуються й інші види іхтіофауни, що демонструють потенціал для промислового розведення в умовах контрольованого середовища (таблиця 2).

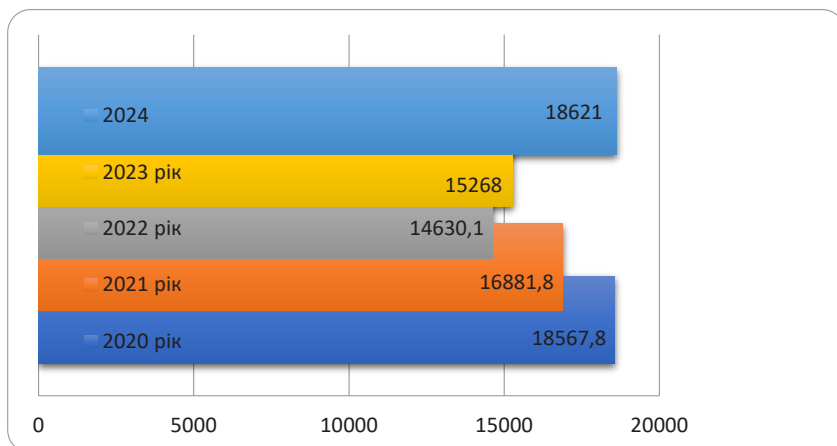

Рис. 1. Вирощено товарної продукції аквакультури за 5 років

Таблиця 2. Обсяги виробництва за видами риб, тонн

Групи об'єктів аквакультури	Роки					У середньому
	2020	2021	2022	2023	2024	
Сазан/короп	8014,2	7410,5	7438,8	7122,8	8896,2	7776,5
Рослиноїдні	7704,2	6039,5	4495,7	5765,4	6203,2	6041,6
Сомові	274,8	283,7	171,8	257,9	258	249,2
Осетрові	79,1	77,1	47	43,6	43	57,96
Лососеві	230,9	312,1	391,1	409	379	344,4
Інші види риб	2264,4	2758,7	2085,7	1671,6	2841,6	2324,4
Загалом	18568,0	16882,0	14630,2	15270,3	18621	16794,3

Аналіз даних аквакультури за 2024 рік демонструє, що основними об'єктами культивування залишаються представники родини коропових (*Cyprinidae*). Серед них домінує короп звичайний (*Cyprinus carpio*) з обсягом виробництва 8896 тонн. Значну частку складають також рослиноїдні види: білий товстолоб (*Hypophthalmichthys molitrix*) – 1576 тонн, строкатий товстолоб (*Hypophthalmichthys nobilis*) – 1480 тонн, та їх гібридні форми – 1378 тонн, а також білий амур (*Ctenopharyngodon idella*) – 637 тонн (рисунок 2).

Окрім коропових, у сфері аквакультури України вирощуються й інші види риб, зокрема судак (*Sander lucioperca*) – 1854 тонн, райдужна форель (*Oncorhynchus mykiss*) – 341 тонн, щука (*Esox lucius*) – 211 тонн. Додатково культивуються кларієвий сом (*Clarias gariepinus*) – 104 тонн, американський голец (*Salvelinus fontinalis*) – 38 тонн, стерлядь (*Acipenser ruthenus*) – 27 тонн, сибірський осетер (*Acipenser baerii*) – 16 тонн та інші.

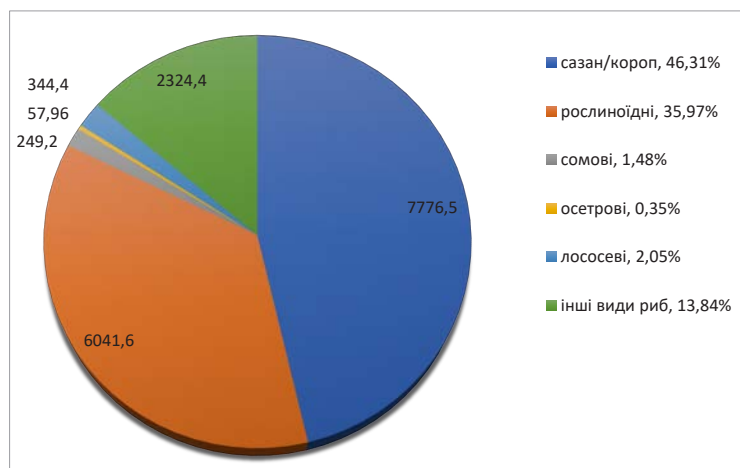

Рис. 2. Обсяги виробництва риби в середньому за 5 років

Згідно з даними за попередній рік, лідерство у виробництві продукції аквакультури продемонстрували наступні регіони: Черкаська область з обсягом 4400 тонн, Львівська область з 1543 тоннами, Хмельницька область з 1517 тоннами, Кіровоградська область з 1456 тоннами та Сумська область з 1403 тоннами. Ці дані вказують на значну регіональну диференціацію у продуктивності аквакультури.

Аналіз даних реалізації продукції аквакультури дозволяє визначити фактори, що зумовлюють динаміку обсягів виробництва в останні роки. Найбільш стабільним сегментом є виробництво короповіх видів. Обсяги реалізації продукції вітчизняної аквакультури суттєво залежать від ефективності маркетингових стратегій. Більшість українських виробників не приділяє належної уваги маркетинговому аналізу, зокрема, дослідженню споживчих переваг та використанню рекламних ресурсів. Реалізація товарної риби здійснюється переважно у живому, необробленому вигляді.

У країнах ЄС популяризація рибної продукції, включаючи місцеві види, підтримується державними фондами. Аналіз європейського досвіду показує, що дрібні господарства не можуть ефективно здійснювати маркетингові заходи власними силами. Необхідно провести поглиблене дослідження цього питання, враховуючи тенденції споживання рибної продукції в Україні, які відповідають європейським, хоча й з певним відставанням. Споживачі, особливо у великих містах, виявляють тенденцію до відмови від придбання необробленої риби, що потребує значних зусиль для приготування.

Завдяки заходам, вжитим виробниками, спостерігається зростання обсягів реалізації товарної риби в цілому та за окремими групами, включа-

ючи коропа, осетрові види риби та інших видів аквакультури. Зменшення обсягів реалізації зафіксовано для рослиноїдних, сомових, лососевих та (таблиця 3).

Таблиця 3. Обсяги реалізації товарної риби, т

Групи об'єктів аквакультури	Роки					У середньому
	2020	2021	2022	2023	2024	
Сазан/короп	4974,2	4531,2	3691,3	4328,3	4701,9	4445,38
Рослиноїдні	4495	3660	2131,4	2391,2	1597,5	2855,02
Сомові	208,3	222,7	116,4	126,7	78,1	150,44
Осетрові	29,5	28,7	31,9	20,5	31,05	28,33
Лососеві	168,7	253,4	271,8	593,8	327,7	323,08
Інші	1656	1972	728,2	2216,4	2438,7	1802,26
Загалом	11531,6	10668,3	6971,4	9676,9	9175	9604,51

Динаміка реалізації вітчизняної продукції аквакультури показує неоднорідну картину. Згідно з даними, спостерігається зростання реалізації коропа (+374 т), інших видів (+222,3 т) та осетрових (+1055 т). Водночас, зафіксовано зменшення реалізації рослиноїдних (–793,7 т), сомових (–48,6 т) та лососевих (–266 т).

Для кращого розуміння динаміки побудую стовпчикову діаграму, де вісь Х буде відображати вид риби, а вісь Y – зміну обсягів реалізації у тоннах (рисунк 3). Побудована діаграма наочно ілюструє ці зміни, дозволяючи швидко оцінити динаміку реалізації різних видів риби. Зростання позначено зеленим кольором, а зменшення – червоним.

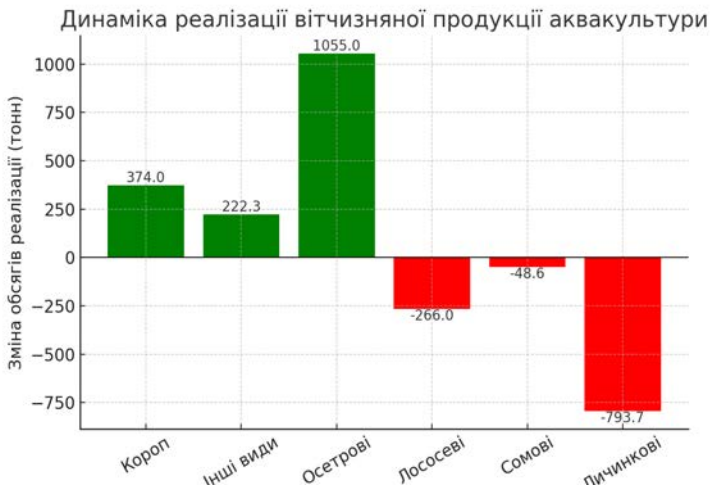

Рис. 3. Динаміка реалізації різних видів риби

Значне зростання реалізації осетрових може свідчити про підвищення попиту на цей вид риби або успішну реалізацію маркетингових стратегій виробниками.

Зменшення реалізації рослиноїдних, ймовірно, пов'язане з особливостями ринку та конкуренцією з боку інших видів риби. Необхідно провести додатковий аналіз для визначення конкретних причин.

В цілому, динаміка реалізації вітчизняної продукції аквакультури є складною та потребує подальшого дослідження з урахуванням різних факторів, включаючи ринкові тенденції, споживчі переваги та маркетингові стратегії виробників.

Динаміка виробництва товарної продукції аквакультури протягом досліджуваного періоду характеризується варіативністю. Зафіксовано спад виробництва у 2022-2023 роках з подальшим зростанням у 2024 році.

Лідерами у виробництві є короп та рослиноїдні види риб, проте вони також зазнали зниження обсягів у 2022-2023 роках з відновленням у 2024 році.

Виробництво коропових та інших видів риб, таких як судак та щука, демонструє позитивну тенденцію, особливо у 2024 році.

Обсяги виробництва сомових та осетрових залишаються відносно стабільними на низькому рівні.

Статистичні дані свідчать про потенціал розвитку аквакультури в Україні, але також вказують на наявність викликів. Для подальшого зростання галузі необхідно враховувати фактори, що впливають на динаміку виробництва, та розробляти ефективні стратегії розвитку.

Висновки. Останніми роками в Україні спостерігається посилення уваги до аквакультури як до перспективного напрямку агропромислового комплексу. Фіксується зростання кількості підприємств, що спеціалізуються на аквакультурі, а також збільшення обсягів виробництва продукції. Однак галузь стикається з низкою проблем, зокрема з недостатнім фінансуванням, застарілою матеріально-технічною базою та недосконалим законодавством.

Для стимулювання подальшого розвитку аквакультури в Україні необхідно: залучити інвестиції в галузь, модернізувати матеріально-технічну базу, удосконалити законодавство, підвищити кваліфікацію кадрів.

Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності виробництва, забезпеченню населення якісною продукцією та збільшенню експортного потенціалу галузі.

Аквакультура має значний потенціал для розвитку в Україні. Для реалізації цього потенціалу необхідно вирішити наявні проблеми та створити сприятливі умови для розвитку галузі.

PRODUCTION AND SALE OF COMMERCIAL AQUACULTURE PRODUCTS IN UKRAINE

Lavryniuk O. O. – PhD (Agriculture), Associate Professor,
Lisohurska D. V. – PhD (Agriculture), Associate Professor,
Verbelchuk T. V. – PhD (Agriculture), Associate Professor,
Borshchenko V. V. – Doctor of Agriculture, Professor,
Polissia National University,
Oksana_lavren@ukr.net

The article is devoted to a comprehensive analysis of the dynamics and current state of commercial aquaculture production in Ukraine during 2020-2024. The relevance of the study is due to the growing role of aquaculture in ensuring food security and economic development of the country, as well as its strategic importance in the global context.

The study is based on an analysis of quantitative indicators and structural changes in production. Official statistical data from the State Agency of Ukraine for Melioration, Fisheries and Food Programs Development, scientific publications, and industry reports were used to collect and systematize the data. Statistical and comparative analysis were applied.

The research results show that aquaculture in Ukraine is characterized by a heterogeneous management structure with the dominance of pond fish farming. In the last reporting year, there has been a positive trend in aquaculture production: total production volume increased by almost 22 % and reached 18,621 tons. Ponds remain the main type of water bodies for the cultivation of aquatic organisms, where 18,009 tons of commercial products were grown.

Data analysis indicates the progressive development of aquaculture, reflected in an increase in commercial fish production by 3,353 tons compared to 2023. The dynamics of commercial aquaculture production during the study period are characterized by variability. A decline in production was recorded in 2022-2023, followed by an increase in 2024. Carp and herbivorous fish species are the leaders in production, although they also experienced a decline in volumes in 2022-2023 with a recovery in 2024. The production of carp and other fish species, such as pike perch and pike, shows a positive trend, especially in 2024. The production volumes of catfish and sturgeon remain relatively stable at a low level.

Statistical data indicate the potential for aquaculture development in Ukraine, but also point to the presence of challenges. For further growth of the industry, it is necessary to consider the factors influencing production dynamics and develop effective development strategies.

Keywords: aquaculture, commercial production, fish farming, Ukraine, development.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вдовенко Н. М. Формування та функціонування Спільної рибної політики Європейського союзу та шляхи її реалізації в Україні : монографія / за ред. д.е.н., проф. Вдовенко Н. М. Київ : Кондор, 2018. 476 с.
2. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм : веб-сайт. URL: <https://darg.gov.ua/>

3. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Науково-біологічне обґрунтування «Оцінка стану запасів водних ресурсів у Чорному морі, у внутрішніх водних об'єктах північно-західного Причорномор'я (понижся р. Дністер та Дністровський лиман, р. Дунай, Тилігульський лиман, Березанський лиман, Кучурганське водосховище) для визначення можливих лімітів та прогнозів допустимого вилову водних біоресурсів та розробка оптимальних режимів їх рибогосподарської експлуатації на 2024 рік». URL: https://darg.gov.ua/files/25/12_22_nauka1.PDF
4. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Оцінка запасів водних біоресурсів в Чорному морі для визначення можливих лімітів і прогнозів допустимого вилову водних біоресурсів та розробка оптимальних режимів їх рибогосподарської експлуатації : звіт НДР. URL: https://darg.gov.ua/files/22/12_22_zvit2.pdf
5. Кононенко Р. В., Шевченко П. Г., Кондратюк В. М., Кононенко І. С. Інтенсивні технології в аквакультурі. Київ : Компринт, 2017. С. 350-390.
6. Мовчан Ю. В. Риби України : (визначник-довідник). Київ : Золоті ворота, 2011. 443 с.
7. Риби – індикатори часу, простору, умов проживання : монографія. / А. К. Виноградов та ін. Одеса : Астропринт, 2021. 428 с.
8. Федоренко М. О., Вдовенко Н. М., Павлюк С. С., Дюдєєва О. А. Базові засади розвитку рибальства та аквакультури в умовах трансформаційних процесів. *Водні біоресурси та аквакультура*. 2020. Вип. 2. С. 47-57. URL: <https://cutt.ly/tc2neED>.

REFERENCES

1. Vdovenko N. M. (2018). *Formuvannia ta funktsionuvannia Spilnoi rybnoi polityky Yevropeiskoho soiuzu ta shliakhy yii realizatsii v Ukraini* [Formation and functioning of the joint fisheries policy of the European Union and ways of its implementation in Ukraine]. Kyiv: Kondor. [in Ukrainian].
2. *Derzhavne ahentstvo Ukrainy z rozvytku melioratsii, rybnoho hospodarstva ta prodovolchyykh prohram* [State Agency of Ukraine for Development of Reclamation, Fisheries and Food Programs]. Web-site. URL: <https://darg.gov.ua/> [in Ukrainian].
3. *Derzhavne ahentstvo Ukrainy z rozvytku melioratsii, rybnoho hospodarstva ta prodovolchyykh prohram. Naukovo-biologichne obgruntuвання «Otsinka stanu zapasiv vodnykh resursiv u Chornomu mori, u vnutrishnikh vodnykh ob'iektakh pivnichno-zakhidnoho Prychornomor'ia (ponyzzia r. Dnister ta Dnistrovskiy lyman, r. Dunai, Tylihul'skyy lyman, Berezanskyi lyman, Kuchurhanske vodoshovyshe) dlia vyznachennia mozhlyvykh*

limitiv ta prohnoziv dopustymoho vylovu vodnykh bioresursiv ta rozrobka optimalnykh rezhymiv yikh rybohospodarskoi ekspluatatsii na 2024 rik [The State Agency of Ukraine for Development of Reclamation, Fisheries and Food Programs. Scientific and biological justification "Assessment of the state of water resources in the Black Sea, in the inner water bodies of the Northwestern Black Sea (lower Dniester River and the Dniester estuary Bioresources and development of optimal fishery operating modes for 2024)]. Web-site. URL: https://darg.gov.ua/files/25/12_22_nauka1.PDF [in Ukrainian].

4. *Derzhavne ahentstvo Ukrainy z rozvytku melioratsii, rybnoho hospodarstva ta prodovolchyykh prohram. Otsinka zapasiv vodnykh bioresursiv v Chornomu mori dlia vyznachennia mozhlyvykh limitiv i prohnoziv dopustymoho vylovu vodnykh bioresursiv ta rozrobka optimalnykh rezhymiv yikh rybohospodarskoi ekspluatatsii* [The State Agency of Ukraine for the Development of Reclamation, Fisheries and Food Programs. Assessment of aquatic bioresources in the Black Sea to determine possible limits and forecasts of permissible catch of aquatic bioresources and development of optimal modes of their fishery operation]. Research report. URL: https://darg.gov.ua/files/22/12_22_zvit2.pdf [in Ukrainian].
5. Kononenko R. V., Shevchenko P. H., Kondratiuk V. M., Kononenko I. S. (2017). *Intensyvni tekhnolohii v akvakulturi* [Intense technologies in aquaculture]. Kyiv: Komprynt. [in Ukrainian].
6. Movchan Yu. V. (2011) *Ryby Ukrainy : (vyznachnyk-dovidnyk)* [Fishes of Ukraine: (identifier-reference)]. Kyiv: Zoloti vorota. [in Ukrainian].
7. Vynohradov A. K. (2021) *Ryby – indykatory chasu, prostoru, umov prozhyvannia: monohrafiia* [Fish – indicators of time, space, and living conditions: monograph]. Odesa: Astroprynt. [in Ukrainian].
8. Fedorenko M. O., Vdovenko N. M., Pavliuk S. S., Diudiaieva O. A. (2020). *Bazovizasadyrozvytkurybalstvataakvakulturyvumovakhtransformatsiinykh protsesiv* [Basic principles of fishing and aquaculture development in transformation processes]. *Vodni bioresursy ta akvakultura*, Vol. 2(8):48-58. DOI <https://doi.org/10.32851/wba.2020.2.5> [in Ukrainian].